

Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila & Kaisa Heinlahti

Irti turhista vastakkainasetteluista

TIETEEN MAAILMASSA on paljon hyödyttömiä vastakkainasetteluja, jotka eivät johda tiedon kasvuun, tuskin edes palvelevat valta-asetelmien vahvistamisessa. Monet näistä vastakkainasetteluista ovat puhtaasti näennäisiä, ja osa perustuu käsitteiden erilaisiin käyttötapoihin. Yksi oppikirjaksi tarkoitettun teoksemme *Mitä on tutkimus?* tavoitteista on vapautua tarpeettomista juupas-eipäs-tilanteista ja osoittaa välineitä niiden ratkaisemiseksi.

Tämä tavoite on jäänyt varjoon Kaisa Luoman kirjastamme laatimasta (*n & n* 4/08) arviosta. Lehden lukijoilla on oikeus tietää, mitä kirjastamme voi oppia.

Esimerkki turhista vastakkainasetteluista on usein toistettu väite, että tilastollinen tutkimus on positivistista ja siksi huonoa. Tilastollisen tutkimuksen arvo on kuitenkin järkevämpää määrittää tapauskohtaisesti kunkin yksittäisen tutkimuksen kohdalla. Kuten laadullista, tilastollistakin tutkimusta on monenlaista, osa lähempänä positivistista tieteenfilosofiaa ja osa kauempana siitä. Vastakkainasettelusta vapaudutaan tässä tapauksessa täsmentämällä, missä suhteessa tutkimus on positivistisista ja missä suhteissa jonkin toisen tieteenfilosofisen kannan mukaista. Monissa tilastollisissa tutkimuksissa nojaututaan kriittisen realismin suosiin voiman ja mekanismin käsitteisiin, kun arvioidaan, onko havaittu korrelaatio kausaalisuhteeksi vai satunnainen säännönmukaisuus.

Luoma nostaa esille kirjan tieteenfilosofisten osien ristiriitaisuuden, muttei osoita yhtään ristiriitaa. Hän kritisoi 'positivismi'-käsitteen käyttöä eri merkityksissä. Kirja antaa kymmenen kohdan luetelon positivistisen tieteenfilosofian

piirteistä. Käsitteen erilaisten käyttötapojen tunnistaminen ei kuitenkaan tarkoita sekavuutta eikä ristiriitaisuutta, vaan juuri mahdollisuutta välttää sekavuus ja ristiriitaisuus täsmentämällä tutkimuksen tieteenfilosofista asemointia.

Esittelemme lisäksi argumentaatiolle perustuvan järjestelmällisen tavan ratkaista vastakkainasetteluja äärikantojen välillä silloin kun molemmat kannat osoittautuvat puutteellisiksi. Platon ja Aristoteles ovat tämän menetelmän ensimmäisiä kehittäjiä, ja käytämme siitä Aristoteles-tutkimuksessa omaksuttua nimitystä "ilmiöiden pelastamisen menetelmä". Luoma näkee tässä tuhoisan "toisinaajattelun lempeän kuoliaaksisyleilyn" strategian. Tämä on kuitenkin päinvastainen *Mitä on tutkimus?*-kirjan kannalle. Puolustamme siinä tutkimuksen moninaisuutta ja erilaisten tieteenfilosofisten lähestymistapojen merkitystä.

Yksi esimerkki ilmiöiden pelastamisen menetelmästä on samankaltaisuusnominalismi ratkaisuna relativismiin ja realismiin käsitteenmuodostusta koskevien kantojen kritiikkiin (106–109). Tämä ei tarkoita, että pitäisimme relativismia jonain mörkönä. Itse asiassa esitelty samankaltaisuusnominalismi on yksi relativismiin versio, koska sen mukaan käsitteelliset luokitukset perustuvat sosiaalisille käytännöille ja niihin sisältyville intresseille.

Emme käytä synteessin käsitettä väljästi, kuten Luoma väittää, vaan rajatussa merkityksessä. Emme näe kaikkea tutkimusta "määritelmänomaisesti ilmiöiden pelastamisena". Tämä on järjetön kanta, kuten Luoma osoittaa. Tämän havainnon pitäisi herättää lukija huomaamaan, että tulkinnessa on jotain vialla.

Luoma moittii reilun argumentaation vaatimusta siitä, että se estää ajatuskokeet ja epävarmuuden tieteesä. Korostamme kuitenkin, että kaikkia periaatteita tulee soveltaa luovasti kulloisenkin tilanteen vaatimusten mukaan. Ajatuskokeen esittäminen ajatuskokeena on siten yhtä reilua puhetta kuin oman kannan puolustaminen perusteilla, joihin itse uskoo.

Tutkimuksen moninaisuuden puolustaminen on ominaista kirjamme naturalistiselle otteelle, jossa tieteenfilosofia ei pyri antamaan tutkimukselle ohjeita tutkimuksen ulkopuolelta. Naturalistinen tieteenfilosofia on tapa tehdä tieteenfilosofista tutkimusta eri tieteenalojen eri tutkimusparadigmojen ehdoilla. Se ei ole siten yksi kilpaileva kanta positivismiin, realismiin, relativismiin eri versioiden kanssa kuten arvioissa on oletettu.

Tutkimuksen tekeminen ei ole puhtaasti älyllistä toimintaa, vaan se koskettaa tutkijoita myös tunteiden tasolla. Tämän havainnollistamiseksi kirjassamme on luku vuoropuhelusta (dialogi) siinä merkityksessä, jossa sitä käytetään organisaatiotutkimuksessa. Tämä keskustelu valaisee mielestämme osuvasti, kuinka keskeisesti tunteet ovat mukana myös tieteellisissä keskusteluissa. Tässä ei suinkaan ole kysymys "kaikinpuolista yhteisymmärrystä korostavasta hymistely[stä]", kuten Luoma väittää, vaan omia keskustelukäytäntöjä arvioivasta suhtautumisesta. Tämänkaltaisen hymistely olisi outoa tiedeyhteisöissä, joissa haaskataan älyllisiä, emotionaalisia ja aineellisia voimavaroja raja-aitojen pystyttämiseksi ja joissa erilaiset tavat vähätellä muiden tekemisiä oman aseman vahvistamiseksi ovat arkipäivää.